

ODNOSI SRBIJE I SAD

Od potpisivanja Konzularne konvencije i Trgovinskog ugovora između Kneževine Srbije i Sjedinjenih Američkih Država 1881. godine, odnosi dve zemlje su imali nekoliko promena. Zanimajući period do raspada socijalističke Jugoslavije 1991. možemo usvojiti stav da je decenija 1990-ih predstavljala ubedljivo najnižu tačku u tim odnosima. Od uvođenja međunarodnih sankcija novostvorenoj SR Jugoslaviji maja 1992. SAD su bile centralna zemlja u širem sporu zvaničnog Beograda sa međunarodnom zajednicom, sporu koji je kulminirao ratom oko Kosova i kampanjom bombardovanja SRJ u proleće 1999. Političke promene od 5. oktobra 2000. godine, u kojima nije bila nebitna ni uloga SAD, otvorile su novu etapu odnosa SRJ i Srbije sa okruženjem i Zapadom. Srbija je neposredno nakon oktobarskih promena 2000. nasledila teret prethodne decenije – direktne posledice ekonomskog kolapsa, izopštenost iz niza međunarodnih foruma, uključujući i UN, međunarodni protektorat na delu teritorije (AP Kosovo i Metohija), nejasne odnose u federaciji, suočavanje pojedinaca iz državne vlasti sa optužnicama Međunarodnog krivičnog tribunala za Jugoslaviju, i čitav niz drugih problema.

U periodu posle 2000. možemo uočiti pet vremenskih perioda koji omogućavaju fazno definisanje bilateralnih odnosa, ali velikim delom i ukupnih američkih pogleda na region. Četiri perioda su već uočena u literaturi, i to su 1) 2000–2004, period poboljšane saradnje i uzajamnih odnosa; 2) 2005–2008, period paralelne saradnje i zaoštavanja odnosa usled pregovora o statusu Kosova; 3) 2008–2010, period tihe konfrontacije i 4) 2010–2012, period blagog poboljšanja.¹ Mi ćemo adaptirati ovu periodizaciju tako što ćemo produžiti četvrti period do 2014. godine i uvesti peti period, od 2014. do danas. Razdelna linija u ovom slučaju je kriza u Ukrajini i značajno zaoštavanje odnosa Rusije sa Zapadom, koje se prenelo na spoljnu politiku Srbije ali i politiku SAD prema ovom prostoru. Poslednjem periodu ćemo posvetiti najveću pažnju jer on sadrži kompleks odnosa koji najznačajnije definišu međusobne srpsko-američke političke pozicije danas i za predvidivu budućnost.

Od jeseni 2000. i Beograd i Vašington načinili su određene korake u normalizaciji odnosa. SR Jugoslavija je primljena u međunarodnu zajednicu uz podršku (i) SAD, one su podržale i otpis dugova kod Londonskog i Pariskog kluba i donatorsku konferenciju u leto 2001. godine. Neki formalni koraci su zahtevali više vremena. Vlasti SAD su odmrznule imovinu bivše Narodne banke (SFR) Jugoslavije nakon što su zemlje sukcesori potpisale odgovarajući sporazum.

---

¹ Ivan Vujačić, „Odnosi Srbije i SAD u periodu 2002-2012. godine - novi početak i nasleđe prošlosti”, u Dragan Simić i Dragan Živojinović (ur), *Politika Sjedinjenih Američkih Država prema regionu Zapadnog Balkana i Republici Srbiji*, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2015, str. 207–216.

Uredbom predsednika Džordža Buša je u proleće 2003. SRJ konačno izbrisana sa spiska zemalja koje su ugrožavale nacionalne interese SAD, a potom je skinuta i zabrana izvoza oružja, što je bilo važno više iz simboličkih nego komercijalnih razloga. Poseban problem u tom kontekstu je bila afera otkrivena krajem 2002. o izvozu vojnih vazduhoplovnih delova Iraku, kojim je tada još vladao Sadam Husein, a u koji su bile upletene firme iz SRJ i BiH. Američki Kongres je nešto duže zadržao blokade u trgovinskim odnosima, vodeći se i temom saradnje Beograda sa MKTJ. U jesen 2004. Kongres je konačno odobrio Generalnu šemu preferencijala, koja je otvorila izvozne mogućnosti za firme iz državne zajednice. Finalni korak je učinjen jula 2005. godine, kada je državna zajednica dobila pravo „normalnih trgovinskih odnosa“. Iz današnje perspektive zanimljivo je primetiti da je u tih nekoliko godina došao najveći priliv direktnih američkih investicija u Srbiji u celom postpetooktobarskom periodu. U leto 2003. Vlada Srbije raspisala je tender za prodaju fabrika za preradu duvana u Nišu (DIN) i Vranju (DIV). Nekoliko meseci kasnije američke firme Filip Moris i BAT su preuzele ove dve fabrike. Filip Moris je preuzeo DIN za 518 miliona evra, dok je BAT preuzeo DIV za 87 miliona evra, a u naredne dve godine ostvarene su investicije od preko 100 miliona evra; do 2017. investicije samo u nišku fabriku iznose 800 miliona a u vranjansku oko 100 miliona evra. U martu i aprilu 2003. finalizovan je proces privatizacije smederevskog SARTID-a, koji je prodat američkom U.S. Steel-u za 23 miliona dolara uz inicijalne investicije od 150 miliona dolara. Revitalizacija železare i pratećih preduzeća je od nje stvorila najvećeg pojedinačnog izvoznika iz Srbije u periodu 2004–2012. *Microsoft* je od 2002. prisutan na tržištu Srbije, delom zahvaljujući i direktnom angažmanu tadašnjeg premijera Zorana Đinđića. Od samita EU u Solunu u leto 2003. kada je svim zemljama Balkana koje nisu bile članice EU formalno upućen poziv za članstvo, SAD su javno i otvoreno podržavale takvu putanju srpske politike. Ona je imala svoje prepreke, u prvih nekoliko godina se to uglavnom odnosilo na problematiku saradnje sa MKTJ, ali možemo smatrati da je to bila i ostala osnovna konstanta američkog odnosa prema Srbiji od tada.

U martu 2004. godine, tokom nasilja ekstremnih grupa Albanaca na Kosovu prema srpskoj populaciji, kontingenti KFOR-a (uključujući i američki) reagovali su u cilju zaštite srpskog stanovništva i kulturnih/sakralnih objekata. Snažna politička akcija iz Beograda na temi koja je i u Vašingtonu doživljena kao legitimna je ojačala kontakte sa američkom vojskom na terenu. Paralelni angažman Beograda na jačanju svog uticaja u Vašingtonu je dobio izvesnu formalizaciju kroz stvaranje tzv. srpskog kokusa u Kongresu 2004, nakon niza međusobnih poseta službenika Kongresa, kongresmena i senatora sa jedne i srpskih diplomata i političara sa druge strane. Nešto kasnije, simbolički činovi „bratimljenja“ Beograda i Čikaga i Srbije sa državom Ilinoj su potcrtali uzlazni trend u odnosima.

Taj trend je nastavljen tokom 2006. godine, u kojoj je ostvarena pojačana saradnja na polju bezbednosti. U septembru je potpisan bilateralni sporazum o zaštiti statusa oružanih snaga i korišćenju vojne infrastrukture u Srbiji. To je bio uvod u potpisivanje Sporazuma o državnom

partnerstvu Ministarstva odbrane Srbije sa američkim Sekretarijatom za odbranu i Nacionalnom gardom Ohaja. Sporazum je podrazumevao održavanje zajedničkih vežbi, zajedničkog sticanja iskustva u programima humanitarnih misija i odgovora na vanredne situacije, a tokom narednih godina je proširivan. Na Samitu NATO u Rigi, 29. novembra 2006. godine, Srbija, Crna Gora i BiH su pozvane da pristupe programu Partnerstvo za mir. Srbija je formalno pristupila programu 14. decembra iste godine potpisivanjem Okvirnog dokumenta u sedištu NATO-a u Briselu. U Prezentionom dokumentu podnetom septembra 2007. Srbija je istakla nameru da aktivno učestvuje u programu Partnerstvo za mir i spremnost da učestvuje u skoro svim uspostavljenim mehanizmima programa, uključujući i Individualni akcioni plan partnerstva, ali ne i u Akcionom planu za članstvo koji je zemlju stavljao na put punog članstva u NATO-u.

No, ovaj period je pre svega bio obeležen početkom pregovora o statusu Kosova pod okriljem UN. Novembra 2005. godine o perspektivama tih razgovora se debatovalo i u američkom Kongresu. Tadašnji državni podsekretar Nikolas Berns je govorio da

„SAD u ovom trenutku ne podržavaju nijedan specifični ishod. Veoma je važno da same uključene strane definišu budućnost Kosova. Ali mi imamo određena gledišta, a to je da treba uzeti u obzir osnovne činjenice. 90% naroda na Kosovu su Albanci koji su pretrpeli surov tretman režima Slobodana Miloševića. Oni zaslužuju da žive u miru i bezbednosti. Isto tako, kosovski Srbi, čiji se broj na tom području nažalost smanjuje, treba da budu uvereni da će tamo imati svoju budućnost, i da će njihove crkve i imovina i nasleđe biti zaštićeni. (...) Postoji velika kohezija između Evropljana i SAD dok pristupamo pregovorima. Prošle nedelje smo na sastanku Kontakt grupe u Vašingtonu dogovorili osnovne principe za razgovore, i uputili ih svim stranama. Rusija, EU, NATO, i sve članice Kontakt grupe se slažu oko njih i to je velika snaga ovih pregovora. Srpska i albanska strana ne dobijaju mešovite poruke međunarodne zajednice, i tako, nema više nijedne zemlje koja govori da je nezavisnost neprihvatljiva. Sve su zemlje oprezne u pristupu, ali svi razumemo da je nezavisnost jedna od opcija, kao i šira autonomija.”

Na istoj debati Ričard Holbruk (tada već izvan diplomatije, nastupajući privatno) opisao je svoj stav, izvesno kao deo šireg razmišljanja političke elite u Vašingtonu:

„Dozvolite mi da jasno kažem da ja ne vidim drugo rešenje kosovskog statusa, osim nezavisnosti. Istovremeno, mora se jednako naglasiti, to neće biti moguće bez jasnih i čvrstih garancija bezbednosti i zaštite prava kosovskih Srba. Kada god sam to rekao, citirana je obično samo polovina mog stava i zato ponavljam: Kosovo će biti nezavisno, ali samo pod uslovom da manjinski Srbi mogu da žive u

miru sa albanskom većinom. Nezavisnost ne može da bude način da se jedna represija zameni drugom.”²

Političko rukovodstvo Srbije bilo je jasno i unapred izričito protiv takvog ishoda. Premijer Vojislav Koštunica je na sednici Saveta bezbednosti UN posvećenoj temi pregovora rekao da nezavisnost, nelegalna sa stanovišta Ustava i zakona zemlje

„ne bi bio samo neviđeni slučaj u međunarodnom pravu i praksi Ujedinjenih nacija, već bi to bio i opasni presedan s teškim dalekosežnim posledicama za svetski poredak.”³

Tokom pregovora se jasnije profilisao američki stav da je Kosovo posve „jedinstven slučaj” u pogledu trenutnog pravnog stanja, okvira u kojem se rešavao taj slučaj pod okriljem međunarodne zajednice. Takav stav je trebalo da anulira izrečeni stav Beograda i da omekša širu međunarodnu javnost za eventualnu nezavisnost Kosova protiv volje Beograda. Prilikom posete Beogradu marta 2007. godine pomoćnik državnog sekretara za Evropu Danijel Frid je u razgovorima sa predsednikom Borisom Tadićem, premijerom Koštunicom i ministrom spoljnih poslova Vukom Draškovićem naglasio važnost bezbednosnih prilika na Kosovu, a u širem smislu proces evrointegracija Srbije i saradnju sa MKTJ. Na stavove zvaničnog Beograda da je bilo kakav oblik nezavisnosti Kosova neprihvatljiv za Srbiju odgovarao je da nijedno rešenje neće biti idealno niti bez rizika.⁴ Ambasador SAD u Beogradu je razvio vrlo živu delatnost ka političarima ali i javnosti u smislu američke podrške nezavisnosti Kosova, te je govorio da je

„za SAD je kompromis o Kosovu već postignut, to je nadgledana nezavisnost. Kosovski Albanci su hteli punu autonomiju juče, Srbija odbija nezavisnost, a između njih je nadgledana nezavisnost. Ako kažemo „vi ste u pravu” i UNMIK se povuče s Kosova, šta ćete vi da uradite? Vi nama niste potrebni za rešenje situacije, mi vama jesmo... Pustite da Kosovo ode. Neka multietničko Kosovo saraduje sa snažnom Srbijom. Da li je predaja Kosova političko samoubistvo, izdaja, ili hrabra, patriotska odluka... Mnogi će reći da je, ma koji put da odredite, u pitanju političko samoubistvo. Možda jeste, možda nije, ali jedno morate izabrati. Opcije su bolne i teške, ali su jasne. Ohrabrujemo vas da ponosno odaberete pravu stazu, spremni smo da idemo s vama.”⁵

---

² „Berns: Pregovori o statusu Kosova biće teški, SAD ne podržavaju nijedno konkretno rešenje“, *Glas Amerike*, 8. novembar 2005, <https://www.glasamerike.net/a/a-34-2005-11-08-voa3-87026802/759582.html>

³ „UN odobrio početak pregovora o statusu Kosova“, *Deutsche Welle*, 25. oktobar 2005, <http://www.dw.com/hr/un-odobrio-po%C4%8Detak-pregovora-o-statusu-kosova/a-2277967>

⁴ „Frid sa srpskim zvaničnicima“, *B92*, 5. mart 2007, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2007&mm=03&dd=05&nav_category=11&nav_id=235061

⁵ „Majkl Polt: Predaja Kosova je patriotski čin“, *Danas*, 27. jun 2007, http://www.danas.rs/danasrs/politika/majkl_polt_predaja_kosova_je_patriotski_cin.56.html?news_id=115009

Percepcija da su SAD suštinski zagovornik nezavisnosti Kosova je bila veoma raširena, i uticala je i na same pregovore jer u takvim okolnostima albanska strana nije smatrala da mora da se pomera sa svojih početnih pozicija. Stoga je Srbija osećala potrebu da zaštitu svojih stavova traži na drugom mestu i u tom smislu se Rusija našla kao praktično rešenje, pogotovo što je imala pravo veta u Savetu bezbednosti UN i jer je želja Beograda bila da se pregovori i pitanje statusa rešavaju unutar tog međunarodnog foruma. Rusko zastupanje fundamentalnog stava Srbije da ne prizna nezavisnost Kosova je praktično zatvaralo mogućnost takvog ishoda kroz Ujedinjene nacije, i to je bio ključni element odluke da SAD podrže jednostrano proglašenje nezavisnosti Kosova.

Glavna kriza u odnosima u postpetooktobarskom periodu nastupila je posle jednostranog proglašenja nezavisnosti Kosova 17. februara 2008. godine uz jasnu američku podršku i brzo priznanje nezavisnosti od strane Vašingtona. Na demonstracijama u Beogradu protiv kosovske nezavisnosti, sponzorisanim od strane vlasti, teško je oštećena američka ambasada, uz jedan smrtni slučaj. Puni sudski epilog ovog slučaja nije stigao do kraja 2017. godine i ostao je kao sporadična tema, mada ne i kao nešto što je posebno opterećivalo bilateralne odnose. Kao deo mera Vlade Srbije ambasador u SAD Ivan Vujačić je povučen u Beograd na višemesečne konsultacije, jasno kao deo diplomatskog protestnog gesta. Srbija je do jeseni 2008. razvila akciju u Generalnoj skupštini UN da dobije podršku za traženje mišljenja Međunarodnog suda pravde o legalnosti proglašenja nezavisnosti Kosova. SAD su se protivile tom zahtevu, ali on je naišao na dovoljnu brojnu međunarodnu podršku i pozitivna rezolucija GS UN je usvojena oktobra 2008, posle čega je i ambasador Vujačić vraćen u Vašington. Nakon toga konfrontacija je nastavljena po pitanju priznanja nezavisnosti Kosova od trećih zemalja. Pokušaji popravljjanja odnosa učinjeni su tokom posete potpredsednika Džozefa Bajdena Srbiji u maju 2009. i tokom uzvratne posete ministra spoljnih poslova Vuka Jeremića SAD u decembru iste godine. Poseta Bajdena Beogradu (pored Beograda posetio je i Prištinu i Sarajevo) protekla je po principu „slažemo se da se ne slažemo”, gde su obe strane konstatovale svoje neslaganje u stavovima prema kosovskoj nezavisnosti ali su izrazile i spremnost da se traže nova polja saradnje. Ona je došla na početku mandata novog predsednika Baraka Obame i bila je viđena kao dobra prilika za iskorak u odnosima, tim pre što je Obamina administracija došla na vlast sa očekivanjima da će u mnogim sferama spoljne politike napraviti pozitivne promene u odnosu na vladu Džordža Buša. Sa druge strane, u Srbiji je na vlasti bila jasna „proevropska” koalicija pod vođstvom Demokratske stranke, što je bilo povoljno za nešto pozitivnije tonove u razgovorima sa Bajdenom. Predsednik Tadić je „zaobilaženje” Kosova kao teme najavio rečima da

„uprkos različitim stavovima po pitanju Kosova, Srbija želi najbolje moguće partnerske odnose sa SAD. Ima mnogo tema koje nas spajaju, koje sagledavamo na isti način, i na kojima možemo da sarađujemo u budućnosti.”

Potpredsednik Bajden je istakao „svežinu“ nove administracije i interes da se pruži politička podrška evropskim integracijama sledećim rečima:

„Administracija Baraka Obame je upravo završila svojih prvih sto dana na vlasti. Mi smatramo da je veoma važno, već na samom početku našeg mandata, da dođemo na Balkan, da dođemo u Srbiju, da pokažemo koliko nam je stalo do ovog regiona... Došao sam u Srbiju sa porukom da Sjedinjene Američke Države žele da unaprede saradnju sa Srbijom, sa regionom i da pomognemo Srbiji da postane faktor stabilnosti u regionu... Mi ćemo nastaviti da insistiramo da Srbi na Kosovu dobiju najveću moguću zaštitu. Zauzvrat očekujemo da Srbija saraduje sa EU na Kosovu... Slično tome, želimo da Srbija pomogne EU i SAD u izgrađivanju demokratske Bosne... Konstatujemo razlike i pronalazimo konstruktivne načine da to rešimo.“⁶

Nešto pozitivniji nivo odnosa konstatovan je u decembarskoj poseti ministra spoljnih poslova Jeremića Vašingtonu i državnoj sekretarki Hilari Klinton. Opšta podrška SAD evrointegracijama Srbije je potvrđena, uz prihvatanje poziva da 2010. godine državna sekretarka poseti Srbiju. Jeremić je o poseti rekao:

„Odnosi Srbije i SAD su definitivno u usponu i očekujemo da 2010. bude još bolja godina za odnose Beograda i Vašingtona. Srbija je ključni faktor stabilnosti u regionu Zapadnog Balkana, oko toga smo se saglasili i na današnjem sastanku, a odnos Beograda je element od presudnog značaja u ostvarivanju strateškog procesa integracija regiona i priključenje svih država Zapadnog Balkana Evropskoj porodici naroda... U 2009. godini smo pronašli način kako da izolujemo razlike, da ih ostavimo po strani, ja se nadam da ćemo u tom smislu biti uspešni i u 2010. Naravno ne postoji puna saglasnost između Beograda i Vašingtona kada je reč o svim pitanjima na Balkanu, ali ono što je najvažnije je da stojimo na istim pozicijama kada je reč o strateškom prioritetu, a to je integracija u Evropsku uniju. Nastavićemo da uživamo podršku Vašingtona u tom procesu i ja sam na kraju uputio poziv državnoj sekretarki da poseti Beograd. Ona je taj poziv prihvatila i ja se nadam da će ta poseta biti ostvarena u 2010. godini.“⁷

Do posete Hilari Klinton odigrale su se dve krupne stvari po pitanju Kosova i povezanog toka evrointegracija. U julu je Međunarodni sud pravde u Hagu doneo neobavezujuće mišljenje da kosovska deklaracija o nezavisnosti nije kršila ustanovljene norme međunarodnog prava.

---

⁶ „Veliki korak ka unapređenju odnosa sa SAD“, *Radio Slobodna Evropa*, 20. maj 2009, https://www.slobodnaevropa.org/a/bajden_srbija_reakcije/1735920.html; „SAD ne očekuju da Srbija prizna Kosovo“, *RTS*, 20. maj 2009,

<http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/62701/sad-ne-ocekuju-da-srbija-prizna-kosovo.html>

⁷ „Jeremić: Odnosi Beograda i Vašingtona u usponu“, *Glas Amerike*, 15. decembar 2009, <https://www.glasamerike.net/a/a-34-2009-12-15-voa8-86821767/742040.html>

Nezadovoljna ovim ishodom, Srbija je pokušavala da svoje interese ponovo zaštiti kroz UN uz odbijanje mogućnosti da se čitav splet odnosa Srbije i Kosova preseli na nivo EU. Ipak, uz diplomatski pritisak SAD, Brisela i Berlina, EU i Srbija su zajednički predložili rezoluciju pred UN kojim je EU preuzela krovnu funkciju za dalje razgovore Beograda i Prištine. Uz takav zaokret stava zvaničnog Beograda, poseta Hilari Klinton u oktobru 2010. je prošla u znaku američke podrške povezanim pitanjima pregovora dve strane, sada ne o statusnim nego o „tehničkim“ pitanjima (protok roba, kontrola administrativne linije, katastar itd) i evrointegracijama Srbije. Klinton je izjavila:

„Evropska unija i SAD su spremne da pomognu i olakšaju situaciju, da podrže i privole strane da se međusobno dogovore. Ali, naposljetku, to zavisi od lidera i naroda koji će morati da pronađu rešenja za svoju budućnost.”⁸

Problemi u pregovorima i prateće nasilje na prelazima Jarinje i Brnjak tokom proleća i leta 2011. ponovo su doveli do zahlađenja odnosa sa SAD. U Vašingtonu se verovalo da je srpska vlast stajala iza blokiranja tih prelaza, i uz različite stavove državnih vlasti o prirodi pregovora, nagoveštavajući ponovne pregovore o statusu, podelu Kosova i slične teme koje nisu bile „na stolu” uzrokovale su taj novi trend odnosa. Ali ovo je došlo u vreme generalnog američkog distanciranja od evropskih pitanja i „pivotiranja ka Aziji”, uz uverenje da je EU, sa nekoliko glavnih država članica, dovoljno sposobna da kroz pristup „štapa i šargarepe” ako nikako drugačije, gura region u trasiranom pravcu. Uloga Nemačke i kancelarke Angele Merkel prvo u pristajanju Srbije na EU kao format za pregovore, a zatim i njen ultimativan zahtev predsedniku Tadiću da Srbija demontira preostale institucije prisutne na severu Kosova, u velikoj su meri potvrdili američko razumevanje odnosa snaga. U decembru 2011. je Srbiji odobren status kandidata za članstvo u EU, ali je odluka odložena do marta, uvezana sa napretkom pregovora sa Kosovom i nije sa sobom nosila datum otpočinjanja pregovora. To je ostalo u zadatku nove vlade, od jula 2012. godine pod vođstvom Srpske napredne stranke u koaliciji sa Socijalističkom partijom Srbije.

Od kraja 2012. do aprila 2013. vođeni su pregovori Beograda i Prištine u Briselu pod okriljem EU, i rezultovali su parafiranjem tzv. Briselskog sporazuma. On je postavio osnove za dalje razgovore o modalitetima uključivanja opština sa srpskom većinom u institucionalni sistem Kosova, uz obavezu formiranja Zajednice srpskih opština kao kolektivnog *sui generis* tela koje bi trebalo da pruži dodatni stepen koordinacije srpskoj zajednici, sve u okviru kosovskih propisa. Sjedinjene Države nisu bile posebno vidljive u ovom procesu ali su ga podržavale „iz drugog reda”. Sredinom maja, nekoliko nedelja nakon ovog sporazuma, delegacija Srbije na čelu sa premijerom Ivicom Dačićem boravila je u višednevnoj poseti SAD, koja je imala pre svega ekonomsku komponentu. Delegacija se sastala sa predstavnicima IT sektora u SAD, sa čelnicima kompanija kao što su Microsoft, Cisco, IBM, Hewlett-Packard, Amazon i Google. Sa

---

⁸ „Hilari Klinton doputovala u Beograd”, B92, 12. oktobar 2010, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2010&mm=10&dd=12&nav_id=464642

Microsoft-om je potpisan novi sporazum o licenciranju softvera za upotrebu u državnoj administraciji. Organizovan je i seminar za strane ulagače, a drugi deo posete je ostavljen za političke susrete u Vašingtonu, pre svega sa potpredsednikom Bajdenom koji je ponovio američku podršku evrointegracijama ali i ulaganjima u Srbiju. Dačić je apostrofirao ulogu KFOR-a za stabilnost na Kosovu i posebno ulogu SAD u tom smislu.⁹ Srbija je za potpisivanje sporazuma sa Prištinom „nagrađena” otpočinjanjem pregovora o članstvu u EU u januaru 2014. godine. Istovremeno, u Kijevu su u demonstracijama protiv predsednika Viktora Janukoviča i njegovog odustajanja od potpisivanja sporazuma sa EU počele da padaju prve žrtve, a njegov pad sa vlasti 21. februara otvoriće period nove velike evropske krize. Proruski političari u skupštini Autonomne pokrajine Krim su organizovali referendum o nezavisnosti od Ukrajine i priključenju Rusiji, što je ostvareno 18. marta 2014, dva dana nakon vanrednih parlamentarnih izbora u Srbiji. Istog dana Evropska unija je uvela skup ekonomskih sankcija prema ruskim fizičkim i pravnim licima, kojima je Srbija odbila da se priključi. Sledeći meseci su doveli do eskalacije sukoba na istoku Ukrajine, gde su proruski pobunjenici, dobrovoljci i vojnici iz Rusije vodili borbu sa ukrajinskom vojskom i raznim dobrovoljačkim jedinicama. Nova runda sankcija Rusiji je uvedena u avgustu, a na septembarskom samitu NATO-a u Velsu Amerika je ponovo pokazala veće interesovanje za Evropu, pre svega za bezbednost svojih istočnih članica.

* * *

U širem smislu Balkan nije na spisku prioriteta američke spoljne politike, i to je stanje koje možemo pratiti unazad do okončanja vojne kampanje na Kosovu, pada Slobodana Miloševića i pre svega terorističkih napada na Njujork i Vašington 11. septembra 2001. godine, dakle od početka veka. Američka umešanost u Zapadnu politiku prema Balkanu je postepeno smanjivana u korist većeg učešća EU i pojedinih njenih većih članica (Nemačke, pre svih). Ona se pojavljivala kao primarni činilac povremeno, poput završne faze neuspešnih pregovora o statusu Kosova i izgradnji šire evropske podrške proglašavanju nezavisnosti, ali je zadržavala fleksibilni pristup i otvorenu opciju da neka pitanja ostavi na rešavanje EU. Od početka veka ona je suštinski ispunila nekoliko svojih ciljeva. Prvi je bio stabilizacija postjugoslovenskog poretka sa primarnom misijom sprečavanja oružanog sukoba i smanjenje mogućnosti da se takvi sukobi ponove. Drugi cilj je očuvanje dejtonske Bosne i Hercegovine, pre svega njene suverenosti. Treći cilj je izgradnja državnih kapaciteta na Kosovu koje bi, iz američke vizure, moralo imati sve prerogative funkcionalne države. Četvrti cilj je držanje otvorenim puta evro- i evro-atlantskih integracija za zainteresovane zemlje

---

⁹ „Podrška SAD za sporazum i datum“, *RTS*, 15. maj 2013, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/1324468/podrska-sad-za-sporazum-i-datum.html>

Zapadnog Balkana. Takođe, treba naglasiti da SAD preferiraju bilateralni, a ne regionalni pristup ovim zemljama, jer su regionalni ciljevi (npr. podrška evroatlantskim integracijama) suviše opšti da bi mogli biti adekvatno razrađeni na nivou iznad bilateralnog odnosa sa pojedinim državama. Takvi ciljevi uključuju još i izbegavanje neprijateljskih odnosa, političke nestabilnosti i nasilja, posebno etnički motivisanog, ali i izbegavanje razvoja odnosa zavisnosti pojedinih država od SAD, i podršku institucionalnom i ekonomskom razvoju svake države regiona.¹⁰

* * *

Pojačano interesovanje za Balkan poslednje dve godine posledica je šireg sukoba sa Rusijom nakon eskalacije sukoba u Ukrajini 2014. i američke percepcije da je, po rečima bivšeg državnog sekretara Kerija, „Balkan na liniji vatre” između SAD i Rusije. Ali u svemu ovome treba uzeti u obzir i tzv. zaokret ka Aziji američke diplomatije tokom drugog Obaminog mandata, kada je percepcija brzog ekonomskog pa i političkog rasta Kine otvorila brojne unutrašnje debate o budućnosti američke moći i globalne dominacije. Pažnja se pomerila i od Evrope a i od Balkana, a na njega se vratila kroz prizmu trenutnog političkog sukoba sa Rusijom. U tom ključu moramo čitati dalje američke korake na ovom prostoru.

Razvoj ratnog sukoba između ukrajinskih snaga i pobunjenika i elemenata ruske vojske u Donbasu tokom leta 2014. postavilo je kao temu bezbednost istočnoevropskih članica EU i NATO. Pored paketa ekonomskih sankcija Rusiji, Zapad je smatrao da je bilo potrebno dati i određenu vrstu političke podrške tim zemljama, čemu je poslužio NATO samit u Velsu u septembru, i poseta predsednika Obame Baltiku. Među klasičnim vojnim merama ističe se razmeštanje snaga za brzo reagovanje, jačine nekoliko hiljada vojnika alijanse, u četiri zemlje – Poljskoj, Litvaniji, Letoniji i Estoniji, kao i obnavljanje preuzetih političkih obaveza članica da će povećati svoje izdatke za budžete za odbranu na 2% svog bruto domaćeg proizvoda.¹¹ Ovi događaji predstavljaju političku osnovu novog angažmana SAD u pitanjima bezbednosti u Evropi, sada na liniji „novog Hladnog rata” sa Rusijom.

Prva praktična posledica ovog „rata” za Balkan i Srbiju bilo je obustavljanje projekta gasovoda Južni tok, koji je tada bio na početku dobijanja dozvola i izgradnje. Paralelni višemesečni pritisak na bugarsku vladu premijera Plamena Orešarskog od strane Evropske

---

¹⁰ Jim Seroka, „Directions of U.S. Foreign and Security Policy under the Obama Administration with Applications to the Western Balkans”, u Dragan Simić i Dragan Živojinović (ur), *Politika Sjedinjenih Američkih Država prema regionu Zapadnog Balkana i Republici Srbiji*, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2015, str. 138.

¹¹ Biljana Jovičević, „NATO samit u Velsu: Odluke sa dalekosežnim posledicama”, *Radio Slobodna Evropa*, 3. septembar 2014, <https://www.slobodnaevropa.org/a/nato-samit-u-velsu-odluke-sa-dalekoseznim-posledicama/26563315.html>

komisije, koja je od ranije iznosila primedbe na komplementarnost Južnog toka sa Trećim energetske paketom i obavezom razdvajanja vlasništva nad gasovodom i gasom koji se njime prenosi, i grupe američkih senatora na čelu sa poznatim „jastrebom“ Džonom Mekejnem, doveo je do obustave radova od strane bugarske Vlade. Potom je ruski Strojtransgaz koji je trebalo da izvodi deo radova u Bugarskoj izašao iz tog posla.¹² Konačno, na sastanku sa turskim premijerom Redžepom Erdoganom ruski predsednik Vladimir Putin je 1. decembra saopštio da je Rusija odustala od izgradnje Južnog toka, usled stavova EU i Bugarske koja nije izdavala neophodne dozvole za gradnju.¹³ Efekat za Srbiju je bio u tome što je tako poništena politička garancija Rusije data prilikom potpisivanja paketa energetskog sporazuma iz decembra 2008. godine prilikom prodaje većinskog udela u NIS-u.

Da je (i) Balkan postao novo područje političkog sukoba postalo je sasvim jasno najkasnije početkom 2015. Američki državni sekretar Džon Keri je, tokom debate u Senatu oko bezbednosti Evrope i odnosa sa Rusijom, između ostalog rekao:

„Kada je reč o Srbiji, Kosovu, Crnoj Gori, Makedoniji i drugima – Gruziji, Moldaviji, Pridnjestrovlju – oni su na liniji vatre.”

Senator Marfi je, opisujući uticaj Rusije, naveo da

„Ono što vidimo u Ukrajini jeste vrh ledenog brega kada je reč o uticaju Rusije u tom regionu... treba potražiti pravne instrumente za suzbijanje tog uticaja u zoni koja obuhvata Moldaviju, Gruziju, Srbiju, Crnu Goru, Letoniju, Baltik... Oni kupuju medije, plaćaju državne službenike ili zastrašuju one koje ne mogu da potplate.”¹⁴

Ovakvim promenama u međunarodnim okolnostima otvorene su nove teme i u bilateralnim odnosima sa SAD, gde je zvanični Beograd morao da vodi računa o svojim odnosima sa Rusijom u kontekstu odnosa sa SAD i EU. Dve tačke su se pokazale posebno bitnim – odbijanje Beograda da se pridruži sankcijama EU prema Rusiji i status Rusko-srpskog humanitarnog centra stacioniranog od 2013. na niškom aerodromu.

Tokom svoje posete SAD u junu 2015. premijer Vučić je tražio političku podršku za nastavak EU integracija i jačanje američkih investicija, što su teme koje su i ranije figurirale u razgovorima sa američkom stranom. Glavne susrete je imao sa Suzen Rajs, savetnicom predsednika Obame za nacionalnu bezbednost, i sa senatorom Mekejnem, te u Stejt

---

¹² „Bugarska suspendovala radove na Južnom toku“, *Blic*, 8. jun 2014, <http://www.blic.rs/vesti/svet/bugarska-suspendovala-radove-na-juznom-toku/mzntdx0>; „Strojtransgas izašao iz projekta Južni tok u Bugarskoj“, *Novosti*, 4. avgust 2014, <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.299.html:504014-Strojtransgas-izasao-iz-projekta-Juzni-tok-u-Bugarskoj>

¹³ „Putin gasi „Južni tok“ zbog Bugara!“, *Novosti*, 1. decembar 2014, <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.299.html:522268-Putin-Rusija-za-sada-ne-moze-da-realizuje-Juzni-tok>

¹⁴ „Keri: I Srbija na „liniji vatre““, *B92*, 25. februar 2015, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2015&mm=02&dd=25&nav_category=78&nav_id=961797

departmentu sa pomoćnicom državnog sekretara za Evropu, Viktorijom Nuland i njenim pomoćnikom za Balkan, Brajanom Hojt Jiem. Teme razgovora su bile stanje u pregovorima sa EU i američka podrška otvaranju poglavlja, stanje u slučaju procesuiranja ubistva braće Bitići, rezultati fiskalne konsolidacije u Srbiji koji su, prema rečima premijera Vučića „nešto što nam na Zapadu donosi ogroman kredibilitet i mnogo veću podršku nego što smo ikada imali”. Tema stabilnosti u regionu je takođe dobila svoje mesto. Vučić je potvrđivao želju Srbije za očuvanjem stabilnosti u BiH, i istakao da je SAD bilo jasno da Srbija ni na koji način nije uticala na stvaranje ili produbljivanje krize u Makedoniji. Među ekonomskim temama prominentna je bila tema diverzifikacije snabdevanja gasom, koja je dobila na značaju nakon otkazivanja projekta Južnog toka, a zbog čega je premijer Vučić nešto pre posete SAD boravio i u Azerbejdžanu koji figurira kao jedan od mogućih izvora snabdevanja, mada infrastruktorno nepovezan sa korisnicima na Zapadnom Balkanu.¹⁵ Pored razgovora sa političarima, Vučić je razgovarao i sa predstavnicima kompanije General Electric o saradnji u oblasti energetike, zdravstva, transporta i avio industrije. Potpredsednik General Electric Karan Batia preneo je srpskom premijeru da je ova kompanija otvorena za nove investicije u Srbiji, za razmenu dobre prakse i za otvaranje većeg broja radnih mesta, kao i rad na dva projekta iz oblasti obnovljivih izvora energije, izgradnji vetroparkova u Dolovu i Kovačici. Srpski premijer susreo se i sa menadžmentom kompanija ITI i NCR, kao i sa predstavnicima kompanije Freeport McMoRan koji su ga obavestili o napretku projekta Čukaru Peki u blizini Bora za eksploataciju bakra i zlata, gde je tokom 2015. bila planirana investicija od oko 19 miliona dolara. Ričard Levil, potpredsednik ove kompanije za globalnu eksploataciju, izrazio je zadovoljstvo dosadašnjim poslovanjem u Srbiji i naglasio da kompanija Freeport McMoRan želi da bude model uspešne strane investicije u Srbiji.¹⁶ Premijer je istakao saradnju sa Microsoft-om i integraciju državnih IT kapaciteta, rekavši da

„U Majkrosoftu smo bili najsrdačnije primljeni. Oni imaju već 150 zaposlenih u našoj zemlji, a razgovarali smo o povećanju njihovih kapaciteta, ali i ujedinjavanju našeg sistema – centralne vlade, opština, pokrajine. Gledali smo kako da preskočimo jednu generaciju koju smo uspeali da izgubimo i uđemo u novi vek – da sve što smo izgubili na najbrži mogući način pokušamo da nadoknadimo.”¹⁷

Tokom junske posete Vašingtonu izostao je ugovoreni susret sa potpredsednikom Bajdenom zbog smrti njegovog sina upravo tih dana. Stoga je organizovana nova Vučićeva poseta u septembru, posvećena ekonomskim i političkim temama, među kojima se pojavila i tema masovnog priliva izbeglica iz Azije i Afrike koja je tzv. Balkanskom rutom, od Grčke preko

---

¹⁵ „Vučić: Srbija može da računa na podršku SAD”, *RTS*, 3. jun 2015,

<http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/1938888/vucic-srbija-moze-da-racuna-na-podrsku-sad.html>

¹⁶ „Vučić obećao kompanijama iz SAD najbolje uslove poslovanja”, *N1*, 2. jun 2015,

<http://rs.n1info.com/a65876/Biznis/Vucic-u-Americi-sa-predstavnicima-najvecih-kompanija.html>

¹⁷ „Vučić u SAD: Aplauz zbog rezultata Srbije”, *N1*, 2. jun 2015, <http://rs.n1info.com/a65962/Biznis/Aleksandar-Vucic-u-SAD.html>

Makedonije pa kroz Srbiju nastavljala svoj put ka Centralnoj, Zapadnoj i Severnoj Evropi. Sa srpske strane fokus je stavljan na privlačenje američkih investicija i naglašavanje ekonomskih mera u stabilizaciji budžeta i reformi javnog sektora. Tema izbeglica je postala važna i zbog početka izgradnje žičane ograde sa mađarske strane i verbalnog prepucavanja sa hrvatskim premijerom Zoranom Milanovićem, ali je u celini uloga Srbije u širem rešavanju problema masovnog priliva izbeglica u Evropu ocenjena kao pozitivna. Američki ambasador Kirbi je posetu ocenio kao uspešnu,

„Ne samo zbog nivoa na kojem je primljen bilateralno – on se sastao sa potpredsednikom Bajdenom, sekretarom Kerijem, a danas i zamenikom sekretara za trgovinu, ali takođe i liderima SB i MMF-a. Za nas je to bila prilika da čujemo njegovo mišljenje i iznesemo svoje... u je pitanje evropskog puta Srbije, a on (Vučić) je veoma jasno potvrdio predanost tom putu.”¹⁸

Učestalost susreta na visokom nivou sa predstavnicima SAD služi Srbiji da u kontekstu zategnutih međunarodnih odnosa – više oko Balkana nego nužno na Balkanu – pravovremeno prenosi i prima poruke i potvrđuje i pojašnjava svoje interese. Premijer Vučić je tokom junske posete Vašingtonu rekao da

„Od drveta u prethodnom periodu nismo videli šumu i nismo dobro razumevali međunarodne odnose, nismo umeli da informišemo naše prijatelje šta je za nas važno, čak i kad uradimo dobre stvari te informacije nisu do njih stizale, a loše vesti su se širile brzinom munje. Em što smo ih pravili, em što nismo uspeali da se odbranimo od toga.”¹⁹

Druga Bajdenova poseta Beogradu, 16. avgusta 2016. poslužila je obeležavanju desetogodišnjice saradnje sa Nacionalnom gardom Ohaja i u širem smislu modaliteta bezbednosne saradnje. Stejt department je računao Srbiju kao zemlju u koaliciji u borbi protiv Islamske države.²⁰ Istog meseca ambasador Kajl Skot je Ministarstvu odbrane predao donaciju od 19 terenskim vozila „Hamvi”, čime je njihov ukupan broj porastao na 40 doniranih vozila. Tokom sastanka sa Bajdenom konstatovan je i uspeh saradnje na polju misija podrške miru u kojima učestvuje vojska Srbije pod kapom UN i EU, a gde je u okviru američkog programa Global Peace Operations Initiative dobila donacije od oko 9,7 miliona

---

¹⁸ „Vučić: SAD Srbiji dala zadatke, ali i signal i ohrabrenje“, RTV, 17. septembar 2015, http://www.rtv.rs/sr_lat/politika/vucic-sad-srbiji-dala-zadatke-ali-i-signal-i-ohrabrenje_639569.html

¹⁹ „Vučić: Građani će brzo videti korist od posete SAD“, Novosti, 5. jun 2015, <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:551669-Vucic-Gradjani-ce-brzo-videti-korist-od-posete-SAD>

²⁰ The Global Coalition To Defeat ISIS: Partners, State Department, <https://www.state.gov/s/secs/c72810.htm>

dolara od 2011. Malo pre posete Srbija je primila dva bivša zatvorenika iz zatvora Gvantanamo kroz program resocijalizacije.²¹

Promena vlasti u SAD nakon izbora u novembru 2016. i neočekivane pobede Donalda Trampa u ime Republikanske stranke značajno je uznemirila duhove sa obe strane Atlantika, mada nije još uvek jasno kakve praktične posledice po pojedinim pitanjima ona zaista ima. Za američke pojmove neuobičajene poruke Trampa tokom kampanje, od spremnosti na saradnju sa Rusijom do preispitivanja svrsishodnosti NATO-a, kritikovanja EU i etabliranih modaliteta trgovinske saradnje na globalnom nivou, uneli su nemir i nepoznanicu u američku spoljnu politiku. Ne čini se, ipak, da se politika na Balkanu vidljivo menja.

Pomoćnik za Balkan zamenika državnog sekretara Brajan Hojt Ji je maja 2017. posetio zemlje u regionu, kako bi preneo poruke Stejt departmenta u novim političkim okolnostima. Fokus njegove posete je bila Makedonija i blokirani proces formiranja vlasti nakon izbora u novembru 2016. i tada nejasnog odnosa albanskih stranaka prema vladajućoj stranci VMRO DPMNE. Hojt Ji je tokom posete Beogradu preneo jasan stav da se politika SAD prema Balkanu i Srbiji „nije značajno promenila od izbora predsednika Trampa, i da se bazira na američkim interesima a to su bezbednost i demokratija”. Ocenio je da je proces evrointegracija Zapadnog Balkana mogao da se ubrza, ali da je za to potrebna volja obe strane i zemalja regiona i EU. Predsednik Vučić je postojala saglasnost dve strane da je najvažniji politički cilj u regionu očuvanje mira i stabilnosti, jer bez toga nema ekonomskog napretka. Američkom gostu je preneo zabrinutost Srbije zbog najava iz Prištine o formiranju vojske Kosova, potvrdivši stav Beograda da će se razgovori o normalizaciji odnosa nastaviti. Vučić je ocenio da

„Naši bilateralni odnosi su dobri i čini se idu u dobrom smeru, vrlo su otvoreni. Za nas je od velikog značaja da imamo dobre odnose sa SAD. Mi nemamo iste poglede po pitanju Kosova i Metohije, ali sam izrazio zahvalnost za ponašanje KFOR-a i prisustvo vojnika na Kosovu zbog kojih se srpsko stanovništvo oseća sigurno.”²²

Da je ruski uticaj na Balkanu trenutno u fokusu Stejt department jasno je iz dva izveštaja koji je Hojt Ji podneo Kongresu u maju i junu 2017, u sklopu ove posete Balkanu. U izveštaju Potkomitetu Zastupničkog doma za Evropu, Evroaziju i nove pretnje istaknut je slab ekonomski rast zemalja u regionu, postojanje plodnog tla za razvoj islamskog ekstremizma i receptivnost za poruke Islamske države. Uloga Rusije je posmatrana u kontekstu energetske zavisnosti regiona od ruskog gasa, jačanja ruske meke moći kroz ruske i prorúske medije, i

---

²¹ FACT SHEET: U.S.-Serbia Relations: Progress through Partnership, The White House, August 16, 2016, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/08/16/fact-sheet-us-serbia-relations-progress-through-partnership>

²² „Hojt Ji: SAD spremne da pomognu regionu na putu ka EU”, *N1*, 24. maj 2017, <http://rs.n1info.com/a250984/Vesti/Vesti/Vucic-i-Hojt-Ji-o-Zapadnom-Balkanu.html>

obaveštajnu aktivnost Rusije za šta je korišćen primer crnogorskih izbora oktobra 2016. i krize u Makedoniji nakon izbora novembra 2016. Sama Srbija je dobila malo prostora u izveštaju, i to isključivo kroz kontekst razgovora s Kosovom uz konstataciju da SAD podržavaju taj proces koji je „nezamenljiv za regionalnu stabilnost”.²³ U izveštaju Potkomitetu Senata za Evropu i regionalnu bezbednosnu saradnju istaknut je „maligni uticaj Rusije” na region, zarad čega SAD razvijaju „odgovor u punom spektru”, koji signalizira značajnu pažnju SAD prema različitim aspektima ruskog prisustva na Balkanu. U pogledu energetske politike istaknut je značaj projekata diversifikacije izvora gasa, i u tom smislu konkretno je spomenut Interkonektor Bugarska–Srbija, pored ostalih projekata koji bi trebalo da „izmene tržište gasa” kako bi zemlje mogle „da uvoze gas iz mnoštva izvora”. Jačanje administrativnih kapaciteta i ekonomskog upravljanja je takođe apostrofirano kao deo koraka ka umanjenju ruskog uticaja.²⁴ Hoyt Ji je tokom rasprave o tom izveštaju rekao

„Brine me takozvani humanitarni centar, ne zbog onoga što je sada, nego zbog onoga što bi mogao da postane. Pogotovo ako Srbija ispuni ono što je Rusija tražila: specijalni status i imunitet za svoje osoblje. Ne verujemo da Rusija ima dobre namere da pomogne Balkanu da ide ka EU.”²⁵

Istovremeno je ambasador Skot, na pitanje srpskih novinara da li smatra da je Rusko-srpski humanitarni centar zapravo špijunski centar, odgovorio „ne znam tačno šta oni rade, nikada nisam posetio taj centar, ali mislim da ima dobrih razloga za zabrinutost”.²⁶ Kao vid smanjenja tenzija delegacija američke ambasade je posetila centar u Nišu početkom jula kako bi se detaljnije upoznala sa radom i namenom centra. Međutim, Hoyt Ji je ponovo pomenuo taj centar prilikom svog boravka u Beogradu na 17. Srpskom ekonomskom samitu u oktobru. Svojom izjavom

„Ne razumemo zašto Ruski Humanitarni centar u Nišu traži diplomatski imunitet, zašto im to treba. Zato predlažemo našim partnerima, vlastima ovde u Srbiji, da se zapitaju zašto im je to potrebno i zašto pritiskaju Srbiju da im omogući nešto što nije normalno... Ne vidimo da će diplomatski imunitet ruskom centru pomoći Srbiji da dostigne svoje ciljeve, da se priključi EU i dostigne evropske standarde.”

otvorio je konkretniju liniju pritiska na vlast u Beogradu. Spominjanje slučaja braće Bitići je ovaj put dobilo nešto oštriju notu. Pored toga kroz traženje od vlasti u Srbiji

---

²³ „Testimony by Deputy Assistant Secretary Hoyt Yee, U.S. Department of State”, House Foreign Affairs Committee Subcommittee on Europe, Eurasia, and Emerging Threats, May 17, 2017.

²⁴ „Testimony by Deputy Assistant Secretary Hoyt Yee”, Senate Foreign Relations Committee, Subcommittee on Europe and Regional Security Cooperation, June 14, 2017.

²⁵ „SAD zabrinute zbog ruskog centra u Nišu”, *N1*, 15. jun 2017, <http://rs.n1info.com/a276157/Vesti/Vesti/SAD-zabrinute-zbog-ruskog-centra-u-Nisu.html>

²⁶ „Skat: Ne znam šta rade Rusi u Nišu, to je pitanje za Srbiju”, *N1*, 15. jun 2017, <http://rs.n1info.com/a276216/Vesti/Vesti/Skat-o-ruskom-humanitarnom-centru-u-Nisu.html>

„da demonstriraju njihovu obavezu da osiguraju sprovođenje pravde kada je reč o ratnim zločinima. Mislimo da neko ko je osuđen za ratne zločine, bez obzira na nacionalnost, ne bi trebalo da predaje na vojnoj akademiji. To nije dobar signal.“²⁷

pokazao je da SAD prate slučaj generala Vladimira Lazarevića, osuđenog pred MKTJ za ratne zločine na Kosovu, a koji je tih dana održao predavanje na Vojnoj akademiji. Povrh toga, njegov razgovor sa predsednikom Vučićem ovaj put nije prošao u pozitivnim tonovima, budući da je sa američke strane naglašena pozicija Srbije „između dve stolice“ tj. između Zapada i Rusije, i implicitna potreba da se Srbija jasnije svrsta na Zapad.²⁸ Za naredni period gotovo je izvesno da će se američka očekivanja u tom smeru nastaviti, što bi moglo dovesti do povećavanja tenzija i zahlađivanja bilateralnih odnosa.

EKONOMSKI ODNOSI

Generalna šema preferencijala, koju SAD primenjuju na Srbiju pored još oko 140 zemalja, jeste sredstvo trgovinske saradnje kojim SAD kroz carinske olakšice pojačavaju izvoz iz tih zemalja u SAD, što bi teorijski trebalo da vodi većem rastu u njihovim privredama. Ta šema obuhvata široku lepezu od oko 4.900 proizvoda, koji moraju biti proizvedeni u datoj zemlji (do 35% vrednosti) i biti direktno izvezeni iz nje u SAD. Ova šema se redovno obnavlja od strane SAD, za Srbiju je ona zadnji put obnovljena jula 2015. i trebalo bi da važi do decembra 2017.

Ekonomska saradnja je mahom bazirana na investicijama američkih kompanija u Srbiji, trgovinskoj razmeni skromnih razmera i na podršci putem finansijske pomoći vlade SAD kao i preferencijalnom trgovinskom statusu za određene kategorije srpskih proizvoda. U poslednjih nekoliko godina obim i priroda trgovinske razmene su fluktuirali, pogođeni delom ekonomskom krizom, troškovima transporta i relativno slabim kapacitetima domaće privrede za kontinuirano snabdevanje američkog tržišta. SAD su u grupi zemalja koje zauzimaju od 10. do 20. mesta u srpskom uvozu i izvozu. Skok srpskog izvoza tokom 2013. u odnosu na 2012. se najpre može pripisati početku izvoza Fijatovog modela 500L na američko tržište koji je te godine napravio proboj, uz blagi pad narednih godina.

---

²⁷ „Trampov čovek za Balkan govori za Blic: Pitajte Ruse šta će im diplomatski imunitet u Nišu“, *Blic*, 23. oktobar 2017, <http://www.blic.rs/vesti/politika/trampov-covek-za-balkan-govori-za-blic-pitajte-ruse-sta-ce-im-diplomatski-imunitet-u/b50qf2p>

²⁸ „Vučić: Hojt Ji preneo za nas teške poruke, ali ne i nove“, *N1*, 29. oktobar 2017, <http://rs.n1info.com/a338253/Vesti/Vesti/Vucic-o-razgovoru-sa-Jiem.html>

Pokazatelji trgovinske razmene Srbije i SAD (2011 - 2016. (I-VI) godina)

	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	jan-jun 2016.
IZVOZ						
Vrednost u mln USD	79,5	1,1	490,4	312,7	250,7	102,7
Indeks	113,7	107,2	509,3	63,8	80,2	73,7
UVOZ						
Vrednost u mln USD	288,2	2,5	305,9	279,1	288,9	168,3
Indeks	114,4	220,0	97,0	91,3	103,5	120,7
Saldo u mln USD	-208,7	-1,4	184,5	33,6	-38,2	-65,5
Ukupna robna razmena u mln USD	367,7	3,6	796,3	591,8	539,6	271,0
Pokrivenost uvoza izvozom (u %)	27,6%	43,4%	160,3%	112,0%	86,8%	61,0%

Izvor: Republički zavod za statistiku

Do jeseni 2017, ako računamo period od 2000, američke firme su investirale u Srbiju oko 4 milijarde dolara i zaposlile oko 17000 ljudi.²⁹ Već smo pomenuli Philip Morris, BAT i Microsoft, pored njih značajno prisustvo imaju i Ball Corporation (proizvodnja limenki, pogon u Zemunu od 2005), Cooper Tire (guma), NCR (IT usluge), Johnsons Controls, Sitel, VelaTel, Sharp Terminator, Oracle, EMS, KKR. Poslovanje U.S. Steele-a je prekinuto početkom 2012. godine kada su državi Srbiji prodali svoje pogone, pre svega Železaru Smederevo za simboličnu cenu od 1 evra. To je bila posledica šire strategije povlačenja U.S. Steele-a usled ekonomske krize i krize građevinske industrije. Danas je ta železara u vlasništvu kineske kompanije Hesteel, što na izvestan način može da označava i lokalni efekat globalnog rasta uticaja kineskog kapitala. Kompanija New Generation Power je maja 2013. sa Vladom Republike Srbije potpisala ugovor o saradnji i ugovor o poslovno-tehničkoj saradnji sa Rudarsko-metalurškim i hemijskim kombinatom Trepča, sa idejom da se uradi studija izvodljivosti za investiranje. Problem je iskrsao u različitim pogledima Srbije i SAD na status Kosova budući da se Trepča nalazi na Kosovu, a kapaciteti su uglavnom locirani u opštinama na severu Kosova. Stejt department je ukazao firmi New Generation Power da smatra da

²⁹ „Bilateralna saradnja: SAD“, *Privredna komora Srbije*,
<http://www.pks.rs/MSaradnja.aspx?id=444&p=1&pp=3&>

Vlada Srbije nije nadležna za saradnju te firme sa Trepčom.³⁰ Do sada nemamo jasnijih podataka o realizaciji ikakvih investicija ili saradnji tog preduzeća sa Trepčom. Saobraćaj prema SAD je dodatno otvoren avgusta 2015. kada je stupio na snagu Sporazum o vazдушnom saobraćaju, kojim je otvorena mogućnost direktnih letova između Beograda i američkih međunarodnih aerodroma. Air Serbia je iskoristila tu mogućnost juna 2016. i otvorila direktnu liniju do Njujorka, prvu od početka 1990-ih (izuzimajući kratkotrajnu epizodu s kraja 2003. partnerstvu sa Uzbekistan Airlines-om).

Ne sme se zanemariti uloga raznih američkih programa pomoći usmerenih ka reformi srpske administracije i poboljšanju uslova poslovanja. Za primer, uloga USAID-a u izmeni rada tržišnih inspekcija i automatizaciji procesa izdavanja dozvola istaknuta je kao deo napora koji su pomerili poziciju Srbije sa 91. na 47. mesto na „World Bank’s Ease of Doing Business” listi početkom 2017. godine, o čemu je posvedočeno i pred američkim Kongresom.³¹ Od 2001. do 2015. SAD su uložile preko 720 miliona dolara u podsticaj ekonomskog rasta, jačanja pravosudnog i administrativnog sistema.³² U ocenjivanju ekonomskih odnosa uloga SAD stoga poprima kompleksniji oblik, jer osim klasične komercijalne saradnje SAD su značajne i kao izvoznik investicija uz dobru poslovnu praksu, ali i kao finansijska i administrativna podrška reformama srpske administracije.

Milan Igrutinović

Beograd, mart 2018.

---

³⁰ „Po SAD Srbija nema prava da prodaje Trepču“, *Mondo*, 20. maj 2013, <http://mondo.rs/a576441/Info/Ekonomija/Po-SAD-Srbija-nema-prava-da-prodaje-Trepču.html>

³¹ „Testimony by Deputy Assistant Secretary Hoyt Yee“, Senate Foreign Relations Committee, Subcommittee on Europe and Regional Security Cooperation, June 14, 2017.

³² FACT SHEET: U.S.-Serbia Relations: Progress through Partnership, The White House, August 16, 2016, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/08/16/fact-sheet-us-serbia-relations-progress-through-partnership>